

Nederland als democratie

Belangrijke gebeurtenissen en personen

Docentenhandleiding

Vooraf

De lessenserie 'Nederland als democratie' handelt over de ontwikkeling van de Nederlandse democratie van 1795 tot heden. Het accent ligt hierbij op de ontwikkeling van de democratie en niet zozeer op de huidige werking er van. De lessenserie beslaat vier tijdvakken: tijd van pruiken en revoluties, tijd van burgers en stoommachines, tijd van wereldoorlogen en tijd van televisie en computers. Hierdoor past deze lessenserie ook goed bij de het nieuwe examenprogramma geschiedenis.

De lessenserie is ontwikkeld voor 4 VWO. Maar de opzet van deze lessenserie zou ook heel geschikt zijn voor 5 VWO, of 4 of 5 Havo. Naar inzicht van de docent kan hiervoor het bronnenmateriaal aangepast worden (qua hoeveelheid en/of niveau), extra werktijd gegeven worden, en/of de beoordelingseisen aangepast worden.

De lessenserie is ontwikkeld in het kader van een onderzoeksproject en getest in enkele klassen door 2 docenten. De ervaringen van de docenten en de leerlingen waren positief. Zowel de docenten als de leerlingen vonden het een leuke en interessante manier om met dit onderwerp aan de slag te gaan. De uitkomsten van de evaluatie hebben tot de bijstelling van het materiaal geleid.

We hopen dat u en uw leerlingen veel plezier beleven met dit lesmateriaal.

Carla van Boxtel
Jannet van Drie
Brenda Stam

Instituut voor de Lerarenopleiding
Universiteit van Amsterdam
Spinozastraat 55
1018 HJ Amsterdam

Contact: j.p.vandrie@uva.nl

© 2009, J. P. van Drie

INHOUDSOPGAVE

1. Doelen	4
2. Uitgangspunten van de lessenserie	5
3. Aandachtspunten voor het voeren van klassengesprekken	7
4. Aanwijzingen per les	10
5. Aanvullend materiaal	16
I. Tijdbalk	16
II. Uitwerking argumenten	17
III. Slotopdracht en beoordeling	22

1. Doelen

Het thema sluit aan bij Domein D *Geschiedenis van de rechtsstaat en van de parlementaire democratie*. De volgende drie eindtermen staan met name centraal in deze lessenserie:

- uitleggen onder invloed van welke factoren de rechtsstaat zich in Nederland heeft ontwikkeld en welke actoren erbij betrokken waren;
- uitleggen onder invloed van welke factoren de parlementaire democratie zich in Nederland heeft ontwikkeld sinds 1795;
- de ontstaansgeschiedenis van de belangrijkste politieke stromingen en partijen weergeven sinds 1848.

Vanuit Domein A (4, 5, 6 en 7) komen de volgende eindtermen aan de orde:

- in historische processen de samenhang tussen veranderingen en continuïteit beschrijven;
- de betekenis van historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen voor het heden aangeven;
- verschillende soorten historische verandering onderscheiden;
- door het onderscheiden van continuïteiten van langere en kortere duur onderkennen hoe elementen afkomstig uit verschillende tijdvakken zich gelijktijdig in één tijdvak kunnen manifesteren (de gelijktijdigheid van het ongelijktijdige);
- voor een vraag bruikbaar bronnenmateriaal verwerven en gegevens eruit selecteren;
- in het kader van een historische vraagstelling verklaringen geven voor historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen;
- onderscheid maken tussen verschillende soorten oorzaken;
- bij het geven van oordelen over het verleden rekening houden met:
  - o het onderscheid tussen feiten en meningen;
  - o tijd- en plaatsgebondenheid van interpretaties en oordelen afkomstig van personen uit het verleden en afkomstig van hedendaagse personen, onder wie hij zelf;
  - o de rol van waardepatronen in heden en verleden;
  - o het ondersteunen van uitspraken met behulp van argumenten.

Tot slot wordt er een beroep gedaan op meer algemene onderzoeks-, presentatie- en schrijfvaardigheden van leerlingen.

2. Uitgangspunten van de lessenserie

Aan deze lessenserie liggen aantal uitgangspunten ten grondslag.

1. Nadenken over het historisch belang van personen en gebeurtenissen ontlokt historisch redeneren.

Het nadenken over het historisch belang van personen en gebeurtenissen omvat veel aspecten die bij geschiedenis leren belangrijk zijn. Voor het bepalen van het historisch belang van personen en gebeurtenissen hebben leerlingen kennis nodig van allerlei feiten, begrippen en ontwikkelingen die met deze persoon of gebeurtenis te maken hebben. Daarnaast moeten ze ook gebruik maken van de structuurbegrippen als veranderingen en hun impact, oorzaken, gevolgen op lange en korte termijn, etc. Om het belang te bepalen is het niet alleen nodig te kijken naar het belang van deze persoon of gebeurtenis in zijn/haar eigen tijd, maar ook nu (en eventueel ook tussengelegen tijden). Op deze wijze wordt er een link gelegd tussen heden en verleden en geeft het zicht op grotere lijnen in de geschiedenis (wat zijn de gevolgen op lange termijn van....). Bepalen of iets historisch gezien belangrijk is, vraagt om het geven van een oordeel. Dit soort evaluatieve vragen ontlokken historisch redeneren. Leerlingen dienen een standpunt in te nemen en deze te onderbouwen met informatie uit de bronnen. Omdat er geen vaststaand antwoord is, nodigt het andere leerlingen uit met hun standpunt te komen en het andere standpunt te ontkrachten. Op deze wijze oefenen leerlingen met argumenteren. Het maakt dit type opdrachten met open antwoorden ook zeer geschikt is voor groepswerk.

2. Complexe en concrete opdracht

De leerlingen werken aan een concrete en realistische opdracht, namelijk het schrijven van aanbevelingsbrief aan de Stichting Huis van de Democratie. Deze stichting ijvert voor de oprichting van een Huis van de Democratie in Den Haag en richt zich daarbij vooral ook op jongeren (zie www.huisvandedemocratie.nl). In de slotopdracht moeten de leerlingen een brief schrijven waarin ze aangeven welke persoon of gebeurtenis in het op te richten Huis opgenomen zou moeten worden en vooral ook waarom. Het achterliggende idee is dat leerlingen motiveert. Alle eerdere opdrachten van deze lessenserie werken naar deze eindopdracht toe; de opdrachten bouwen zo op functionele wijze op elkaar voort. Deze opdracht is ook een complexe opdracht, waarbij verschillende algemene en historische vaardigheden een rol spelen, zoals schrijfvaardigheden, redeneer- en argumenteervaardigheden, vaardigheden mbt samenwerken, en vaardigheden mbt tot het werken met bronnen. De specifiek historische vaardigheden zijn hierboven al besproken.

3. Afwisseling groepswerk en klassikale gesprekken

In deze lessenserie worden groepswerk en klassikale momenten systematisch afgewisseld. In de groepen bespreken de leerlingen onder andere het bestudeerde materiaal, maken ze schema's en bepalen en onderbouwen hun standpunt. Het groepswerk functioneert op deze wijze ook als voorbereiding op de klassikale momenten. Het doel van de klassikale momenten is om de bevindingen uit te wisselen, te bediscussiëren, en om tot gezamenlijke klassenproducten te komen (zie volgende punt). Door de voorbereiding in de groepen worden de leerlingen goed voorbereid op de klassikale gesprekken en zijn ook allemaal aanspreekbaar. Onder het kopje *Aandachtspunten voor het voeren van klassengesprekken*

worden een aantal suggesties gegeven voor het organiseren en voeren van klassengesprekken, op zo'n wijze dat veel leerlingen op actieve wijze hieraan bijdragen.

4. Gedeelde verantwoordelijkheid door het werken aan gezamenlijke producten

De leerlingen zijn niet alleen in hun groep verantwoordelijk voor elkaar, maar ook op het niveau van de klas. Een voorbeeld. In les twee maken de leerlingen in de klas een tijdbalk met daarin belangrijke personen, gebeurtenissen, ontwikkelingen en andere context informatie. Elk van de groepen kan hier informatie inbrengen over de door hun bestudeerde persoon/gebeurtenis en zijn/haar tijd. Daarnaast kunnen ze ook hun eigen voorkennis inbrengen. De uiteindelijke tijdbalk is dus het product van het gezamenlijk werk van de klas. Het idee is dat de informatie ook werkelijk door de leerlingen aangedragen wordt. De rol van de docent ligt dan niet in het geven van deze informatie, maar meer in het organiseren van het proces. Waar er onjuistheden genoemd worden, kan voordat de docent die zelf corrigeert, dit aan de klas teruggespeeld worden. Het gezamenlijk product wordt vervolgens verder gebruikt in de volgende lessen. Het is op deze wijze een echt klassenproduct. Het idee hierachter is dat het leerlingen motiveert omdat ze met z'n allen verantwoordelijk zijn voor de kwaliteit van de gemaakte producten, die ze daadwerkelijk in het vervolg van de lessenserie ook weer kunnen gebruiken.

Het voordeel van het werken met schema's is dat de informatie in een overzichtelijk geheel geplaatst wordt, waardoor direct zichtbaar wordt welke informatie ontbreekt. Daarnaast nodigt het anderen uit om er op te reageren, accepteren, aan te vullen, iets tegen in te brengen, etc.

3. Aandachtspunten voor het voeren van klassengesprekken

Voor een onderwijsleergesprek waarbij leerlingen en docent samen historische kennis construeren gelden de volgende principes.

Vooraf

- Elk klassengesprek heeft een bepaald doel/opbrengst, bijv. de tijdbalk, lijst met argumenten. Het is belangrijk dat het de leerlingen duidelijk is wat de opbrengst is, en dat zij verantwoordelijk zijn voor het inhoudelijk niveau ervan. De klassikaal gemaakte tijdbalk, de lijst met argumenten, en de verzamelde argumenten voor de personen/gebeurtenissen mogen gebruikt worden bij de toetsopdracht. Het is daarom belangrijk dat ze zich goed voorbereiden op de opdrachten, veel informatie inbrengen, goed luisteren naar wat klasgenoten zeggen en onderbouwd kritisch zijn.
- Denk van te voren na over hoe de leerlingen zitten tijdens het klassengesprek. Het is wenselijk dat de leerlingen zo gegroepeerd zitten dat iedereen elkaar kan zien (bijv. in groepjes, of in een kring). De docent staat bij voorkeur niet (de hele tijd) centraal, maar neemt een plek tussen de leerlingen.

1. *De docent zorgt voor een veilig leerklimaat waarin in alle leerlingen zich vrij voelen te zeggen wat ze denken.*

Dit is een voorwaarde voor een goed klassengesprek. Leerlingen moeten zich veilig voelen vrij om te durven zeggen wat ze denken. De leerlingen zitten zo gegroepeerd dat iedereen elkaar kan zien (bijv. in groepjes, of in een kring). De docent staat bij voorkeur niet (de hele tijd) centraal, maar neemt een plek tussen de leerlingen.

2. *Vooraf de leerlingen zijn aan het woord.*

Het is niet zozeer de docent die aan het woord is, maar de leerlingen. Veel verschillende leerlingen dragen hun steentje bij aan het gesprek. De bijdragen van de leerlingen zijn lang in de zin dat ze bestaan uit een of meerdere zinnen (ipv één woord). De leerlingen zijn niet zozeer met de docent, als wel met elkaar in gesprek en reageren ook direct op elkaar.

De docent:

- nodigt veel verschillende leerlingen uit om een bijdrage te leveren
- nodigt leerlingen uit om op elkaars bijdragen te reageren (bijv. *heb je nog aanvullingen, ben je het met leerling X eens, waarom wel/niet; Leerling X heeft persoon A als nummer 1, jij persoon B. Waarom vind je dat A niet op één hoort? Waarom vind je dat B wel op één hoort?*)
- stelt veel open vragen (ipv gesloten vragen)

3. *De leerlingen zijn medeverantwoordelijk voor het inhoudelijk verloop van het gesprek.*

De leerlingen krijgen medeverantwoordelijkheid voor de inhoud van het gesprek. Zij brengen onderwerpen in, stellen en beantwoorden vragen, brengen nieuwe informatie in, reageren kritisch op elkaars bijdragen, formuleren conclusies, etc. Als leerlingen dit niet gewend zijn, moeten ze wennen aan deze andere rol. Dus het zijn vooral de leerlingen die de informatie inbrengen, niet de docent. Dit aspect zit ook in de lessenreeks ingebouwd, doordat de leerlingen samen de tijdbalk (opdracht 2) en de lijst met soorten argumenten (opdracht 1) maken.

4. *De docent stelt vragen, geeft geen antwoorden.*

Dit principe sluit aan op het vorige. De docent heeft niet zozeer de rol van *de* autoriteit, die inhoudelijke informatie en uitleg geeft. Maar hij/zij stelt (open) vragen, bijvoorbeeld vragen:

- ter verduidelijking, toelichting (wat bedoel je precies; leg eens uit)
- naar achterliggende redeneringen (waarom vind je dat)
- waarin een ander perspectief moet worden ingenomen (wat zou ... daar van vinden; wat zou iemand die het niet met je eens is er tegenin kunnen brengen)
- waarin een ander aspect van historisch redeneren naar voren komt (wat zou een oorzaak kunnen zijn voor de verandering die je noemt; in hoeverre wordt de mening over persoon/gebeurtenis van schrijven bron X gedeeld door veel mensen; wat zegt dit over de betrouwbaarheid van de bron)
- de leerlingen op het spoor zetten van een conclusie (dmv hulpvragen, vraag op meer feitelijk niveau)
- naar het leerproces (hoe ben je dit te weten gekomen)

5. *De docent probeert het denken van de leerlingen zichtbaar te maken.*

Een belangrijke taak van de docent is het denken van leerlingen zichtbaar maken. Door leerlingen hun ideeën te laten verwoord worden ze zich meer bewust van hun eigen gedachten en geeft het andere de mogelijkheid hierop te reageren door aan te vullen, een vraag te stellen, het ter discussie te stellen. De docent kan dit bijvoorbeeld doen door leerlingen te vragen een verduidelijking en toelichting te geven; redenen en argumenten te geven; relaties te laten leggen.

6. *Het mag soms even stil zijn.*

Centraal staat het denken van leerlingen. Leerlingen dienen dus ook de tijd te krijgen om te kunnen nadenken. Bijvoorbeeld nadat een vraag gesteld is, of na een opmerking van een leerling. Dit geeft ook meer leerlingen de gelegenheid het gesprek te kunnen blijven volgen. Functionele stilte.

7. *De docent evalueert niet, maar accepteert alle bijdragen van de leerlingen.*

De docent doet recht aan alle bijdragen. Zowel het prijzen als het afkeuren van een leerlingbijdrage kan het gesprek stopzetten. Daarnaast neemt de docent dan de positie van autoriteit in. De docent kan meegaan in de redenering van de leerling door het antwoord op neutrale wijze te accepteren en het terug te spelen naar de klas. Het is niet eenvoudig om mee te gaan met een redenering die fout is. Door te vragen om een toelichting kan een fout in de redenering aan het licht gebracht worden. Het stellen van zgn hulpvragen op een meer feitelijk niveau kan de leerling op het juiste spoor zetten. Vragen naar gevolgen van de redenering etc. De leerlingen kunnen zo elkaars bijdragen evalueren. Van 'foutieve' opmerkingen valt veel te leren.

8. *De docent zorgt er voor dat de rode lijn van het gesprek voor iedereen helder blijft.*

De docent zorgt voor een centrale vraagstelling/probleem van het gesprek (dit kan trouwens ook vanuit de klas komen). De docent brengt structuur aan. Hij/zij vat samen (of laat een leerling samenvatten) en verbindt de verschillende opmerkingen van leerlingen aan elkaar en aan de centrale vraag. Ook zorgt hij/zij er voor dat er een conclusie geformuleerd wordt.

9. *De docent modelleert het historisch redeneren.*

Hij/zij kan dit bijvoorbeeld doen te vragen naar de betekenis van of de relatie met bepaalde begrippen, of door het herformuleren van antwoorden van leerlingen met het gebruik van de juiste begrippen (zowel inhoudelijke als methodische begrippen).

Daarnaast kan de docent het historisch redeneren verbreden (door een ander aspect in te brengen, bijvoorbeeld door te vragen naar oorzaken als het om een verandering gaat) of verdiepen (door dieper in te gaan op hetzelfde aspect, bijvoorbeeld bij de bespreking van een verandering te vragen naar wat het zelfde bleef).

4. Aanwijzingen per les

Tijd	Leerlingen	Leraar	Materialen
Voorbe- reiding		- 10 Personen / gebeurtenissen voor opdracht 3 verdelen over de klas, zodat duidelijk is wie wat gaat onderzoeken. Elke gebeurtenis en persoon moet door minimaal 2 leerlingen worden onderzocht (ivm groepsopdracht).	- Tekstboekje en Werkbladenboekje voor elke leerling - Informatiepakketjes per gebeurtenis / persoon - Argumentenschema's die groepjes invullen en inleveren (t.b.v. eind-opdracht) - Poster om Top 10 van de klas op in te vullen - Tijdbalk (wordt gemaakt nav klassikale bespreking waarin tijdbalk wordt gemaakt)

Les 1			
0- 5	- Lezen inleiding uit het tekstboekje	- Tekstboekjes en werkbladen uitdelen. Leerlingen moeten hun naam invullen - Introductie Huis van de democratie en leerdoelen (zie tekstboekje)	Voor elke leerling een tekstboekje en een werkbladenboekje
5-15	Lezen Introductie en maken opdracht 1 op Werkblad 1	- hulp aan leerlingen: zoveel mogelijk gericht op aanpak opdracht en zo min mogelijk inhoudelijk	
15-45	Leerlingen geven argumenten en proberen die te benoemen als <i>soort</i> reden om iets of iemand belangrijk te vinden.	Klassikale bespreking opdracht 1: <i>Doel:</i> komen tot een lijst van <i>soorten</i> argumenten die je kunt gebruiken om een persoon / gebeurtenis uit de gs belangrijk te vinden. - inventariseren personen / gebeurtenissen - klassikaal argumenten verzamelen: * waarom is deze persoon/gebeurtenis belangrijk? * hebben anderen misschien ook zo'n argument om een andere gebeurtenis/persoon belangrijk te vinden? * hoe komt het dat niet iedereen dezelfde gebeurtenis/persoon noemt? * Om lijst aan te vullen met argumenten die misschien nog niet genoemd zijn: Waarom wordt bv Willem van Oranje (aanstichter grote veranderingen) belangrijk gevonden? En Anne Frank (voor mensen vb), Val Berlijnse Muur (grote veranderingen, symbool einde KO)	Mogelijke argumenten: - belangrijk voor (veel) tijdgenoten toen (omdat hun leven op een of enkele terreinen veranderde) - belangrijk als (mede) aanstichter of oorzaak van grote veranderingen - belangrijk als voorbeeld of symbool van ontwikkeling of denkwijze (kenmerkende aspecten) - belangrijk voor mensen nu (we hebben er nu nog mee te maken, als voorbeeld/waarschuwing/inspiratiebron) - voor veel mensen verandert er wat - het gaat om een grote verandering (verschillende terreinen: ec, pol, cult)
45-50	Leerlingen schrijven type argumenten op werkblad 3.	Leerlingen type argumenten op werkblad 3 laten zetten. Uitleg opdracht 2: wie welke gebeurtenis of persoon gaat onderzoeken - Lezen tekst achtergronden als <i>huiswerk</i> opgeven	lijst met argumenten die in de klas is gemaakt

Les 2			
0-20	Leerlingen bespreken de historische context van hun persoon in hun groep en vullen samen werkblad 2 in.	- Groepjes samenstellen: leerlingen bij elkaar zetten die dezelfde gebeurtenis/persoon onderzoeken	Verdeling van personen / gebeurtenissen over leerlingen
20-50	Leerlingen gebruiken hun werkblad 2 als input voor de klassikale bespreking	<p>Klassikale bespreking opdracht 2: <i>Doel:</i> overzicht geven van tijdvakken die aan de orde zijn, van belangrijke ontwikkelingen en gebeurtenissen (bv kenmerkende aspecten) uit de tijd van de personen en gebeurtenissen die leerlingen gaan onderzoeken. Maak aan de leerlingen duidelijk dat ze de tijdbalk die nu gemaakt wordt in het vervolg van de lessenserie kunnen gebruiken. Het is de bedoeling dat vooral zij informatie aandragen, en dat leerlingen het als hun product beschouwen.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Maak een tijdbalk dwars over het hele bord van 1780 tot 2000 (met eenheden van 20) Inventariseer met de leerlingen: <ul style="list-style-type: none"> - voor elke 50 jaar welke gebeurtenissen en personen (die zij onderzoeken) daarin thuis horen - welke andere gebeurtenissen, ontwikkelingen en personen belangrijk zijn als historische context voor hun persoon/gebeurtenis - wat ze al weten van die ontwikkelingen (activeren voorkennis, eventueel opnieuw (laten) uitleggen van begrippen) - wat voor elk tijdvak de stand van zaken van 'de democratie' was / welke opvattingen er waren <p>Bedenk bij de bespreking dat elke persoon/gebeurtenis door tenminste 2 leerlingen is bekeken.</p>	<p>Zie voorbeeld tijdbalk in de docentenhandleiding (aanvullend materiaal).</p> <p>Tijdbalk horizontaal over het gehele bord, tijdseenheden van 20 jaar. Van 1780 tot 2000.</p>
45-50		<p>Uitleg opdracht 3 Lezen tekst persoon of gebeurtenis als <i>huiswerk</i> opgeven</p>	

Les 3			
0-45	<p>Werken in hun groepje aan opdracht 3: ze verzamelen op werkblad 3 argumenten om hun persoon of gebeurtenis belangrijk te vinden. Dit schema als kladversie.</p> <p>Leerlingen zorgen voor een nette versie op het uitgedeelde schema.</p>	<p>Uitleg opdracht 3 (verzamelen argumenten in argumentenschema) -Groepjes samenstellen: leerlingen bij elkaar zetten die dezelfde gebeurtenis/persoon hebben onderzocht - hulp aan groepjes: zoveel mogelijk gericht op aanpak opdracht en zo min mogelijk inhoudelijk</p>	<p>Voor elk groepje een argumentenschema dat ze netjes kunnen invullen (en volgende les moeten inleveren). Een uitwerking van de argumenten per persoon/gebeurtenis is te vinden in het aanvullend materiaal in deze docentenhandleiding.</p>
45-50		<p>- als <i>huiswerk</i> opdracht 3 afmaken - leerlingen moeten argumentenschema voor de volgende les ingeleverd hebben en het schema moet nagekeken zijn. (Eventueel kan leerlingen de mogelijkheid geboden worden om op basis van feedback het argumentenschema aan te passen (het is nl belangrijk dat deze goed zijn, omdat alle leerlingen er gebruik van mogen maken bij de eindopdracht.)</p>	

Les 4			
0-20	<p>LIn bedenken in hun groepje wat ze gaan zeggen om hun persoon/gebeurtenis aan te prijzen en anderen er van te overtuigen dat hun persoon/gebeurtenis erg belangrijk is geweest voor de ontwikkeling van de democratie.</p>	<p>Uitleg opdracht 4: -1 minuut om persoon of gebeurtenis voor te stellen, in de historische context te plaatsen en aan te prijzen. Andere leerlingen maken aantekeningen op werkblad 4.</p>	Werkblad 4
20-50	<p>Groepjes doen om beurten hun presentatie en maken aantekeningen op werkblad 4</p>	Tijd bewaken: 1 minuut per groepje	kookwekker

Les 5			
0-20	Leerlingen maken in een nieuw groepje opdracht 5 : een Top 10 voor het Huis van de Democratie op werkblad 5 . Ze bepalen gezamenlijk de relatieve belangrijkheid en denken na over de redenen hiervoor.	<ul style="list-style-type: none"> - Uitleg Opdracht 5: maken van top 10. - Nieuwe groepjes samenstellen. Je kunt bijvoorbeeld kiezen voor groepen van 3/4 (makkelijker discussiëren, maar lastiger inventariseren) of van groepen van 10 (elke persoon of gebeurtenis heeft dan een vertegenwoordiger en de inventarisatie is eenvoudiger, maar het is lastig om elke leerling evenveel aan bod te laten komen tijdens de groepsdiscussie). In een groepje moeten leerlingen zitten die verschillende personen / gebeurtenissen hebben onderzocht - benadrukken dat het nu gaat om redenen om persoon / gebeurtenis belangrijk te vinden voor Huis van de Democratie -Hulp aan groepjes: zoveel mogelijk tot aanpak beperken 	Werkblad 5
20-30	De groepen noemen hun top 10	Klassikaal: Top 10 voor de klas maken met piramide. Kan handig door 10 gebeurtenissen/personen op het bord te schrijven en daarachter te vermelden op welke plaats elk groepje die heeft staan (1, 5 of 3 etc.). Persoon / gebeurtenis met minste aantal punten komt bovenaan in de klassenpiramide etc.	
30-45	Leerlingen doen actief mee aan het klassengesprek: luisteren naar elkaar, vullen elkaar aan, stellen vragen, bedenken argumenten, en tegenargumenten, etc.	<p>Afsluitend klassengesprek: wie/wat is nu het belangrijkste en waarom?</p> <p>Doel: a) leerlingen kunnen discussiëren over de significantie van gebeurtenissen en personen, kunnen daarbij verschillende soorten argumenten geven b) leerlingen krijgen zicht op hoe Nederlandse democratie zich heeft ontwikkeld.</p> <ul style="list-style-type: none"> - zijn leerlingen het eens met de top 3 die er uit komt en wat op nr 10 staat? - welke periode is het meest cruciaal als het gaat om ontwikkeling van Nederlandse democratie? Waar liggen keerpunten (link met tijdbalk) - welke type argumenten zijn nu aan de orde bij top 3, 	

		welke argumenten wegen zwaarder, zijn er nieuwe argumenten? - wie/wat scoort het hoogst op de afzonderlijke argumenten (wie is het belangrijkste voor heden, is heeft het meest een symbool functie) - is er in andere tijden anders gedacht over het belang van een persoon/gebeurtenis - is persoon/gebeurtenis typisch voor zijn tijd?	
45-50		Toelichting op slotopdracht Leerlingen hoeven niet te leren en mogen materiaal en aantekeningen er bij gebruiken.	

Les 6			
0-100	Leerlingen schrijven brief		- format voor de brief (zie aanvullend materiaal in deze docentenhandleiding) -Pakketjes: tijdbalk, achtergrondinfo, argumentenschema's van leerlingen.

5. Aanvullend materiaal

I. *Tijdbalk voor op het bord*

- Deze tijdbalk op het bord **horizontaal** maken
- Eerst 10 personen/gebeurtenissen (zie rechterkolom) plaatsen
- Dan voor elke 50 jaar nagaan wat bij deze personen/gebeurtenissen volgens leerlingen belangrijke ontwikkelingen / gebeurtenissen uit die tijd zijn en wat stand van zaken t.a.v. democratie is. In de achtergrondtekst staan in elk geval de ontwikkelingen/gebeurtenissen die links genoemd zijn. Er kunnen uiteraard meer zaken genoemd worden. De ontwikkelingen / gebeurtenissen ook kort met de leerlingen bespreken (wat was verzuiling ook al weer etc.)

	1780	
1789 Franse Revolutie patriotten		1795 Bataafse Republiek
	1800	
1815 Koninkrijk der Nederlanden		
	1820	
liberalisme		
	1840	
1848 nieuwe grondwet		Johan Thorbecke
	1860	
1878 oprichting eerste politieke partij		
	1880	
Eerste Feministische Golf industrialisatie / socialisme		Aletta Jacobs 1894 Oprichting SDAP
	1900	
schoolstrijd strijd voor algemeen kiesrecht		Abraham Kuyper
	1920	1917/1919 Algemeen kiesrecht
verzuiling nationaal-socialisme 1940-1945 Duitse bezetting		Anton Mussert
	1940	
wederopbouw opbouw verzorgingsstaat ontzuiling		Willem Drees
	1960	
studentenprotesten Tweede Feministische Golf		1966 verzet provo tegen huwelijk Beatrix en Claus
	1980	
multiculturele samenleving		
	2000	
		2004 Moord op Theo van Gogh

II. Uitwerking Argumenten belangrijke personen/gebeurtenissen

Belangrijk	voor tijdgenoten toen	als (mede) aanstichter of oorzaak van grote verandering(en)	als voorbeeld / symbool van ont-wikkeling of denkwijze (kenmerkend aspect)	voor mensen nu	relatie met democratie
Johan Thorbecke	rechtstreekse verkiezingen stimuleerde belangstelling voor politiek en oprichting politieke verenigingen, meer medezeggenschap van burgerij in provincie en gemeente, oprichting hogere burgerscholen, scheepvaartwetten (vrijhandel)	nieuwe grondwet van 1848: rechtstreekse verkiezingen, ministeriële verantwoordelijkheid, meer macht voor Tweede Kamer. Provinciale en gemeentewet vormden fundament bestuurlijke indeling van Nederland	opkomst politieke stroming liberalisme; Nederland wordt een constitutionele monarchie; ijkmeester voor goede politiek; emancipatie Nederlandse burgerij	In de grondwet, gemeentewet en provinciale wet werd het bestuur van Nederland vastgelegd zoals we dat in grote lijnen nu nog kennen.	nieuwe grondwet van 1848 waarin grondslag werd gelegd voor onze parlementaire democratie: rechtstreekse verkiezingen, ministeriële verantwoordelijkheid, meer macht voor Tweede Kamer
Abraham Kuyper	voor grote groep protestanten: oprichting ARP, Vrije Universiteit, krant De Standaard, volkpetitionnement tegen nieuwe schoolwet (meer negatief: verbod op stakingen door overheids personeel nav spoorwegstaking)	leverde belangrijke bijdrage aan de emancipatie van 'de kleine luyden' (protestantse middenstand), strijd voor gelijkschakeling, verzuiling	opkomst politieke stroming confessionalisme	Inspiratiebron / voorbeeld voor confessionele politici nu, zoals minister-president Balkenende en de Amerikaanse president George Bush; veel van zijn "scheppingen" zijn wel aangepast aan nu.	Stichter van eerste politieke partij in NL. Politieke partijen zijn belangrijk in een parlementaire democratie

Belangrijk	voor tijdgenoten toen	als (mede) aanstichter of oorzaak van grote verandering(en)	als voorbeeld / symbool van ont-wikkeling of denkwijze (kenmerkend aspect)	voor mensen nu	relatie met democratie
Aletta Jacobs	voor vrouwen: streed voor kiesrecht (presidente Vereniging voor Vrouwenkiesrecht), vrouwen toegang tot de universiteit, voor-behoedsmiddelen om geboortebeperking mogelijk te maken, verbetering werkomstandigheden winkeljuffrouwen, vredesactiviste	leverde belangrijke bijdrage aan strijd voor invoering algemeen vrouwenkiesrecht, totstandkoming wet (1902) dat winkeljuffrouwen moesten kunnen zitten, eerste vrouwen in de Tweede Kamer	Eerste Feministische Golf / feminisme	voorbeeld voor feministen nu (Aletta Jacobs prijs)	Vrouwen kunnen bij verkiezingen stemmen en gekozen worden
Anton Mussert	richtte NSB op, werd tijdens de Duitse bezetting de 'leider van het Nederlandse volk'	opkomst nationaal-socialisme in Nederland Maar zijn invloed was niet heel groot, zijn plannen werden nooit doorgevoerd, en uiteindelijk had Hitler ea het voor het zeggen. Heeft geen echte macht	(anti-democratisch) nationaal-socialisme, symbool van 'fout Nederland', van collaborateur	Meer belang als ingenieur (oa werk aan Amsterdam-Rijn kanaal), dan als politicus.	Voorbeeld van anti-democratische opvattingen / partij in Nederland

Belangrijk	voor tijdgenoten toen	als (mede) aanstichter of oorzaak van grote verandering(en)	als voorbeeld / symbool van ontwikkeling of denkwijze (kenmerkend aspect)	voor mensen nu	relatie met democratie
Willem Drees	minister-president van 4 kabinetten (1948-1958): opbouw verzorgingsstaat, (o.a. AOW), wederopbouw, politionele acties van het Nederlandse leger in Indonesië	opbouw verzorgingsstaat / uitbreiding sociale zekerheid, maar Nederland was hier wel relatief laat mee.	opbouw verzorgingsstaat, symbool voor de Nederlandse burger, soberheid, eenvoud en oprechtheid	veel van de sociale zekerheid die we nu kennen, komt uit de periode van Drees; gevoel van verbondenheid met elkaar	herstelde vertrouwen in democratie door wederopbouw en uitbreiding sociale zekerheid, harmoniemodel
Oprichting Bataafse Republiek	Einde macht regentenfamilies en stadhouder Oranje, mannen mogen stemmen, gelijke rechten voor minderheden (o.a. joden), staat en Kerk officieel gescheiden, grondrechten vastgelegd	begin democratisering, vorming moderne eenheidsstaat, scheiding staat en Kerk, eerste grondrechten, volkssoevereiniteit Een aantal zaken werden daarna weer teruggedraaid bij komst Willem I.	Beginpunt Nederlandse democratie	we kennen nu nog steeds een grondwet waarin grondrechten zijn vastgelegd	Beginpunt Nederlandse democratie: eerste grondwet, vastlegging grondrechten, eerste gekozen volksvertegenwoordiging (ook al was dat van korte duur – tot 1805/1806)
Oprichting SDAP	wilde op democratische wijze zorgen voor verbetering van de situatie van arbeiders, streed voor algemeen kiesrecht en invoering sociale wetten, kwam in de Tweede Kamer en de	invoering algemeen kiesrecht, invoering staatspensioen, invoering sociale wetten, kwam in crisisjaren met plan voor openbare werken om de economie te stimuleren	ontstaan politieke stroming socialisme	sociaal-democratische partijen bestaan nog steeds; PvdA is opvolger van SDAP	SDAP streed voor algemeen kiesrecht, sociaal-democraten vormen grote politieke stroming in Nederland

Belangrijk	voor tijdgenoten toen	als (mede) aanstichter of oorzaak van grote verandering(en)	als voorbeeld / symbool van ontwikkeling of denkwijze (kenmerkend aspect)	voor mensen nu	relatie met democratie
	regering, in het begin vooral aanhang in Friesland, Groningen en grote steden				
Invoering algemeen kiesrecht	alle mannen en vrouwen vanaf 23 jaar mogen stemmen bij verkiezingen van de volksvertegenwoordiging (in 1913 had nog maar 65% van de mannen boven de 23 jaar kiesrecht) Aan de andere kant is 1917 een kleine laatste stap in een ontwikkeling en was Nederland relatief laat in vergelijking met andere landen	Nederland is een parlementaire democratie, parlement werd van vertegenwoordiging voor het volk, een vertegenwoordiging van het volk, verschuiving in de Tweede Kamer: confessionale partijen krijgen de meerderheid, liberalen verliezen en winst voor SDAP, eerste vrouwen in de Tweede Kamer. Deze ontwikkelingen vinden in heel Europa plaats	ontstaan parlementaire democratie	We hebben nu nog steeds dit algemeen kiesrecht. Het enige dat veranderd is afschaffing van de stemplicht en verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd naar 18 jaar	Nederland krijgt een democratisch gekozen volksvertegenwoordiging

Belangrijk	voor tijdgenoten toen	als (mede) aanstichter of oorzaak van grote verandering(en)	als voorbeeld / symbool van ont-wikkeling of denkwijze (kenmerkend aspect)	voor mensen nu	relatie met democratie
Verzet Provo tegen huwelijk Beatrix	Hevige rellen bij het huwelijk, die wereldnieuws werden; bekendheid Provo; afzetten tegen gevestigde orde, grotere roep om meer inspraak en zeggenschap door jongeren. Aan de andere kant: acties niet helemaal vooropgezet	Provoceren tegen vaststaande gezagsverhoudingen; verdergaande democratisering door meer inspraak en medezeggenschap, mn voor jongeren	Jongeren verzet tegen gevestigde orde, tradities, autoriteit	Meer inspraak en medezeggenschap voor jongeren; nieuwe verhoudingen burger overheid	Verdergaande democratisering in andere geledingen van de samenleving, studenten/leerlingen, voor jongeren; aandacht voor vormen van directe democratie
Moord op Theo van Gogh	schokkende gebeurtenis die in de media (radio, tv, kranten en internet) veel aandacht kreeg, o.a. politici reageerden op de moord, aan de andere kant er zijn meer moorden gepleegd in de Nederlandse geschiedenis	discussie over vrijheid van meningsuiting, maatregelen aanpak moslimterrorisme/ extremisme (o.a. harder optreden tegen radicale moskeeën en stichtingen, keerpunt in relatie tussen moslims en niet-moslims in Nederland, begrip tolerantie heeft een andere betekenis gekregen	terreuraanslagen door moslim-extremisten, aanslag op de democratie / vrijheid van meningsuiting	discussie over belang en eventuele grenzen van vrijheid van meningsuiting	vrijheid van meningsuiting als pijler van democratie, debat over grenzen aan vrijheid van meningsuiting

III. Slotopdracht en beoordeling

Toetsopdracht Nederland als democratie

juni 2008

Je hebt in de geschiedenislessen gediscussieerd over het historische belang van een aantal personen en gebeurtenissen als het gaat om het thema democratie in Nederland. Je gaat nu je *eigen* keuze maken en die beargumenteren. Je doet dat in een brief aan het Huis van de Democratie. Met jouw brief wil je de secretaris van het Huis van de Democratie overtuigen van het belang van de door jou gekozen persoon of gebeurtenis voor dat Huis.

Schrijf op het bijgevoegde antwoordblad jouw brief aan het Huis van de Democratie. Ga als volgt te werk:

1. Kies uit de lijst van tien personen/gebeurtenissen de persoon of gebeurtenis die *jij* het belangrijkste vindt voor in Het Huis van de Democratie.
2. Geef kort aan waarom deze persoon / gebeurtenis *in die tijd* belangrijk was. Je moet daarbij laten zien dat je kennis hebt van belangrijke ontwikkelingen in die tijd.
3. Beargumenteer waarom je vindt dat deze persoon/gebeurtenis veel aandacht moet krijgen in het Huis van de Democratie.
4. Vergelijk de door jou gekozen persoon of gebeurtenis met ten minste twee andere personen of gebeurtenissen uit de top 5 van de klas, waarbij je steeds beargumenteert waarom de door jou gekozen persoon of gebeurtenis belangrijker is dan andere personen / gebeurtenissen.
5. De lengte van de brief is minimaal 1 en maximaal 2 a-4-tjes.
6. Natuurlijk maak je gebruik van de door ons aangereikte argumentenschema's, maar we willen zien dat je begrijpt wat je opschrijft en dus gebruik je je eigen woorden!
7. Vergeet niet de datum, je naam en de naam van je school in te vullen.

Maak gebruik van de informatie die je in de lessen met de klas verzameld hebt: de tijdbalk, de argumenten die bij elke persoon/gebeurtenis verzameld zijn en de top 10 van je klas.

Succes!

Stichting Huis van de Democratie
Kapelweg 13
2587 BJ Den Haag

Datum .....

Betreft: inrichting Huis van de Democratie

Geachte heer/mevrouw,

Uw stichting wil een Huis van de Democratie inrichten in Den Haag. Daarin zal ook aandacht worden besteed aan de geschiedenis van de democratie in Nederland. Wij hebben in de geschiedenisles onderzoek gedaan naar dit onderwerp. Ik vind dat in dit Huis van de Democratie veel aandacht moet zijn voor

Met vriendelijke groet,

Naam:

School:

Plaats:

Voorbeeld Beoordeling toetsopdracht Nederland als democratie

Naam:

Cijfer:

Aspect	Punten	Toelichting
Vorbereiding (15 pnt)		
Context (15 pnt)		
Argumentatie (40 pnt) -soorten argumenten -hoeveelheid argumenten -onderbouwing -eigen inbreng		
Vergelijking (30 pnt) -met persoon/gebeurtenis 1 -met persoon/gebeurtenis 2		